

отговор на споменатото мнение спрямо руската култура от древно време, защото тази критика нито е нова, нито ще е последна. Нейните корени през Късното средновековие са дошли от римокатолическите мислители и историци, където православната система като цялост е била представяна с конфесионална апологетична цел като отмираща, негодна културно, богословски и църковно след разделянето между църквите през XI век. Тази идея като конфесионално близка е била възприета и от протестантските историци от по-късно време.

Върху самата книга може да се пише още, но и това е достатъчно, за да се разберат достойнствата ѝ, изчерпателният критично-справочен материал и литература, а също и доброто издание.

„В СЯНКАТА НА ДУМИТЕ“ от Александър Йорданов. С., БП, 1989, 318 с.

„В сянката на думите“ не е случайно заглавие за втората книга на Александър Йорданов. То маркира една вече избрана посока на критическо присъствие, поведение и движение в съвременната културна ситуация. В първата си книга „Личности и идеи“ (С., 1986) критикът призова към проглеждане отвъд „сянката на думите“, към диалог с онова, което е вънушено чрез думите ненадгледливо и недиректно, което е отправено към нашето съзнание по-скоро като провокация към осъзнаване и разбиране, а не като възприемане на постулирани и неприкосновени истини, както са ни казали да приемваме Години наред.

Като критик Ал. Йорданов няма жанрово предпочитание към поезията, прозата или критиката, тъй като не е склонен да теоритизира върху жанра като такъв. Авторът гледа у себе си едно исторично съзнание, което възприема и интерпретира литературните явления в тяхното единство и активно живене, в диалога им с времето, в изконния стремеж на словото и на неговото изкуство да се пребори с времето в името на вечния живот, в името на човека. И все пак може би поради началния старт на литературните му занимания (нямат предвид защитената от автора дисертация „Литературната критика на българския модернизъм“ — 1984) и в двете книги на Ал. Йорданов в основата на критическото интерпретиране предметното е на самия критически жанр. Критикът по-често се интересува и по-често тръгва от критическата рецепция на литературното явление, а не от факта на неговата иманентност, на относителната му самостоятелност. Веднага трябва да кажа, че тук са и силата, и слабостите на автора. Не будят съмнения нещата му познания върху литературната история, неговата ориентация в литературно-критическите полемики около художествените явления. Често впечатлява със сполучливите открития на критическите си ракурси, с възкресенияте от миналото или сега поставени полемики. Несъмнено продуктивен е дискуссионният тон на неговите критически съгласия и несъгласия с предшественици и съвременници. Увлечен в самата критическа полемичност, която естествено предполага и подчертано засилен субективизъм на оценъчния план, Александър Йорданов често остава в плен на това си предпочитание, дори

Преводите на съвременен руски език са извършени с голяма грижовност, и нещо, което е рядко — с прибавяне до компетентни консултанти по трудните места, които създават оригиналните гръцки и грузински текстове и положения. Трябва само да се съжалева за малкия тираж (4 900 екземпляра), като се има предвид интересното съдържание на книгата. Необходимо е този литературоведски труд да се използва и от учените-медиевисти, заради преводите, осъществени някога на Балканите и по неясни контури, но сигурно свързани с България, с Парория, с все още бъдещата Евтимиева школа. А това несъмнено ще бъде плодотворно за нас.

Иван Марчевски

и когато се стреми да се освободи по някакъв начин от него. Така читателят може наистина невинно да е съгласен с повече или по-малко крайната субективистична гледна точка на автора, да го подрази пристрастието към собствената теза, която би могла да отчита повече и по-съществени иманентни особености на интерпретираната художествена реалност; но така или иначе, целта на критическия текст е постигната — провокирано е читателското поведение както към първичния художествен текст, така и към интерпретиращите го предходни и други критически текстове.

В избраната от критика посока, която го характеризира и като личност, и като естетическа позиция, втората му книга „В сянката на думите“ е по-освободена и, може да се каже, по-артистична в своята отвореност към диалога и полемиката. В уводния ѝ текст — „Между вчера и днес...“ — авторът заявява: „Литературната критика е комплекс от текстове. Това прави неограничима и свободата на читателя. Той може да избира. Може да спори. В тази книга, налягам се, поводи за полемика има предостатъчно. Вероятно защото съм се стремил не към „затваряне“ на аналитичния прочит, а към разкриване на историческата перспективност на литературните явления. Новият прочит включва органично в себе си не само достойните, но и възможните интерпретации.“ Сам критикът е диалогично настроен към вече изказани свои идеи, стреми се да ги обогати и доразвие в своите нови текстове. Той държи на „завършено-незавършения“ прочит като на единствена „великолепна и неповторима възможност да проникнем в тайните на литературната история, за да кажем истини не само за нея“. Тази своя позиция и разбиране за функциите на критическия текст Ал. Йорданов особено добре защитава със статията и студията си за онези автори и по онези проблеми, които в известен смисъл представляват връщане към вече познати негови текстове от първата му книга. Такива в новата книга на критика са статията „Яворов и Днес“, която своеобразно доразвива идеите и диалогизира по въпроси, поставени в статията „Последният възрожденец“ (от книгата „Личности и идеи“), както и „На „горна“ и „долна земя“ с Ангел Каралийчев“, в която е продължен, допълнен и анали-

зиран на повече нива отн. „философски разговор с българското време“, започнат също в първата книга на автора.

Двойката статии, посветени на Яворов, са свързани с общия проблем за характера на Яворовия философско-поетически диалог с времето. Най-общо — докато в „Последният възрожденец“ Ал. Йорданов остава в критическите си разсъждения на осевата линия, която свързва (както и разподобява, отдалечава) поета с (от) неговото време, в „Яворов и Днес“, „разтягайки“ понятието *днес*, авторът вече го проблематизира, като го превръща в сложен „израз на социокултурния семіозис“. Във втората статия диалогът с познатите критически рецепции на Яворовото творчество отстъпва пред опита да бъде разгледано понятието *днес* в рецепцията на самия Яворов, а след това естествено да бъде прехвърлен и мостът между поетовото и нашето *днес*. „Опитван се да разбере дали за всички ни *днес* тече еднакво? — се пита критикът. — Дали е едно и също то за „сладкодумния гост на държавната трапеза“ и за човека на духовното неспокойствие?“ Отговорът е естествено и отрицателен, но предимството на поета е, че „обитава „две действителности“. Поезията на Яворов дава „ново социално битие на някои от основните национални поетически митологеми“, с което поетът „дрзнично и смущава адаптивния, приспособяващия се светоглед“. Яворовата поезия, както отбелязва Ал. Йорданов, „не променя имената на ключови символи, образи, идеи, но променя техния смисъл и функционален ред“. Но тези доказателства и изводи, които подкрепят находчиво откритата и добре формулирана от критика теза — „Яворов и Днес“ — напомнят много популярните вече наблюдения върху поетиката на Яворов, разказвания и направени от Михаил Неделчев. И само мимоходом тук бих отбелязала непростимата небрежност на автора към приятеля и идейния съмишленник с пропускане на цитирането, без с това да омаловажавам, разбира се, достойнствата на тази статия.

Втората от посочените по-горе статии, посветени на Ангел Каралийчев, също предизвикват към сравнение в полза на натрупаните литературно-исторически и теоретически познания и опит на автора. Още в заглавието на първата си статия „Философски разговор с българското време (от „Личности и идеи“, 1986) Ал. Йорданов провокира веднъж завинаги сякаш установената критическа рецепция, в която преобладават определенията „първична простота“, „одухотворен лиризм“ и т. н., за да насочи към ново читателско възприемане на Каралийчевата ранна проза. На определеното „първична простота“ авторът тук противопостави понятието „първична философия на битието“. В новата си книга, в статията „На „горна“ и „долна“ земя с Ангел Каралийчев“ той вече развива и уточнява това понятие. В тази статия, за разлика от първата, изводите и обобщенията са насочени в дълбочина. Чрез опита за описание на хронотипа в разказа „Окрелчето“ авторът фактически проследява Каралийчев в неговото своеобразно пътуване към „горна“ и „долна“ земя, като открива в това пътуване съзнателните сходства и отклонения на разказвача в отношението му към един „основен митологично порождащ текст в българската култура, като че ли най-пълно фикси-

ран в Ботевата балада „Хаджи Димитър“. Освен това в разказите на Ангел Каралийчев, според убедителното наблюдение на Ал. Йорданов, „цитатите от възлюбената приказка търпят нова интерпретация“ за хоризонталността на пространството“, според която „земята на щастието“ и „земята на нещастieto“ в „Ръж“ не са нито структурно, нито ценностно разграничени, така както единият, прелелд воеви и двете земи, е самият жив живот. Така критикът с втората си статия не просто до-развива една вече постулирана обратно и provocativно своя теза, но се опитва и да се доближи до по-точната формулировка на идейно-художествената позиция към света у ранния Каралийчев, която според новите наблюдения и заключения е по-скоро реалистично, концептуална, отколкото романтична, приказна и носкавателно-неясна, т. е. понятието „философски разговор“ е по-убедително конкретизирано.

Освен вече споменатите две статии за Яворов и Каралийчев в първата част на книгата са обединени под заглавие „Диалози, символи, идеи“ и статиите. „Един „забравен“ поетически диалог“, „Необходимият Бай Ганьо“, „Свое и чуждо в българския модернизъм“, „Тайни гласове“ в поезията на Никола Лилиев“, „Между Сибила и Астарта“, „Хан, път и шепя пепел“, „История — факт, лирика“ и „Алтернативи пред бъдещето на поезията“. Разгледани са все дискуссионни въпроси на националното литературно развитие с амбицията да бъдат изведени от статичните схеми на опорчената догматична методология в марксисткото литературознание. Очевидно критикът си е избоботил и не престава да работи върху изграждането на свой собствен методологически инструментариум на основата на свои ценностни ориентири към нашето литературно-критическо наследство. Неговият оригинален подход към литературните процеси и явления възкресява и спомня високите образци на историческото ни литературно-критическо наследство. В т. нар. научен апарат на Ал. Йорданов имената на Ив. Радославов, Ив. Мешков, В. Пундев, Вл. Василев, Д. Кьорчев, Боян Пенев и т. н. присъствуват не само и не толкова под линия, колкото вътре в текстовете на критика като диалог със съмишленици и учители. Тук не може да не се подчертае, че той е и в непрекъснат спорещ диалог със схемите на съвременното ни догматизирано литературознание, като използва и поддържа опонентна научна аргументация от трудовете на Ю. М. Лотман, Я. Мукаржовски, Р. Уелек, Ю. Н. Тинянов, Х. Г. Гадамер и нашите Никола Георгиев, Атанас Натева, Боян Ничев, Тончо Жечев, Розалия Ликова, Михаил Неделчев, Св. Игов, Енчо Мутафов, С. Беляева, Едвин Сугарев.

Целта на автора в първата част на книгата е „да види“ как се променят в исторически план едни или други диалогични структури — символи, идеи, художествени принципи, вечни теми“. В първата част това става главно върху литературно-исторически материал, дори и когато се опира на темата за „бъдещето на поезията“. Идеята на Ал. Йорданов при структурирането на тази книга е била първата и част да следва движението от вчера към днес, а във втората — обратно. Това повтарящо се във времето и пространството диалектично движение на идеите е колкото присъщо, толкова

